

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи
Антон ПАНТЕЛЕЙМОНОВ

серпень 2020 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Метеорологія і кліматологія

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 10 Природничі науки, 01.Освіта / Педагогіка

спеціальність 106 Географія;
014.07. Середня освіта (Географія)

освітня програма Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів,
Картографія, геоінформатика і кадастр,
Географія рекреації та туризму,
Географія, природознавство та спортивно-туристська робота,
Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота
Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток

спеціалізація

вид дисципліни обов'язкова

факультет геології, географії, рекреації і туризму

2020 / 2021 навчальний рік

Програму рекомендовано у новій редакції до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«31» серпня 2020 року, протокол № 14

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Решетченко Світлана Іванівна, канд. геогр. наук, доцент

Програму схвалено у новій редакції на засіданні кафедри фізичної географії та картографії

Протокол від «31» серпня 2020 року № 1

Завідувач кафедри фізичної географії та картографії

(підпис) Юлія ПРАСУЛ
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено у новій редакції науково-методичною комісією Факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від «31» серпня 2020 року № 13

Голова науково-методичної комісії

(підпис) Олександр ЖЕМЕРОВ
(прізвище та ініціали)

Робоча програма дисципліни уточнена відповідно до освітньо-професійних програм, затверджених у новій редакції (рішення Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, протокол № 12 від 26.08.2020 р., у зв'язку з впровадженням Стандарту вищої освіти за спеціальністю 106 «Географія») та наказу по Харківському національному імені В.Н. Каразіна «Про організацію освітнього процесу у I семестрі 2020/2021 навчального року № 0202-1/260 від 07.08.2020 р.

Робоча програма навчальної дисципліни узгоджена з профільною організацією Харківським регіональним центром з гідрометеорології та органами студентського самоврядування факультету.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Метеорологія і кліматологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 106 «Географія» та 014.07. Середня освіта (Географія).

Навчальна дисципліна є нормативною і входить до циклу природничих дисциплін. У поєднанні з іншими дисциплінами цього циклу вона забезпечує базову підготовку бакалаврів.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є атмосферні процеси, які формують велику різноманітність погодних, кліматичних умов, що впливають на розвиток глобальної кліматичної системи, і знаходяться у постійній взаємодії багатofакторної динамічної системи «атмосфера – океан – суша», а також соціально-економічні умови території.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Атмосфера та її радіаційний режим.
2. Тепловий режим підстильної поверхні та атмосфери.
3. Динамічна метеорологія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є набуття необхідних знань щодо атмосферних явищ та процесів, для аналізу кліматичних і метеорологічних умов, їх впливу на ланки кліматичної системи, соціально-економічні умови території, екологічний стан планети та окремих її регіонів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є оволодіння сутністю розвитку атмосферних процесів, які формують велику різноманітність погодних умов, що впливають на умови розвитку територій, і знаходяться у постійній взаємодії багатofакторної динамічної системи «атмосфера-океан-суша».

1.3. Кількість кредитів: 4.

1.4. Загальна кількість годин: 120.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	2-й
Семестр	
2-й	3-4-й
Лекції	
36 год.	16 год.
Практичні, семінарські заняття	
-	-
Лабораторні заняття	
24 год.	4 год.
Самостійна робота	
60 год.	100 год.

1.6. Заплановані результати навчання. Сформовані компетентності: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність здійснювати збір, реєстрацію та аналіз даних про стан атмосфери та територіальних систем за допомогою відповідних методів і технологічних засобів у польових і лабораторних умовах; самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані

в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати:

- властивості і функції атмосфери як однієї з ланок кліматичної системи;
- закономірності формування просторово-часового розподілу основних метеорологічних чинників (сонячної радіації, термічного режиму повітря і ґрунту, вологості повітря, опадів, снігового покриву тощо) та їх вплив на процеси росту і розвитку сільськогосподарських культур;
- умови формування несприятливих явищ погоди, критерії оцінювання їх шкодочинності, способи послаблення негативного впливу;
- принципи оцінювання ресурсів клімату, основні характеристики агрокліматичних ресурсів, методи загального та спеціалізованого агрокліматичного районування;
- принципи і методи забезпечення сільськогосподарського виробництва агрометеорологічною інформацією;

вміти:

- володіти методикою і правилами організації метеорологічних спостережень;
- володіти методикою проведення вимірювань за допомогою основних метеорологічних приладів;
- користуватись методами первинного опрацювання, аналізу і узагальнення отриманих результатів вимірювань, отримувати кількісні і якісні характеристики погодних і кліматичних умов;
- використовувати оперативну, режимну, прогностичну агрометеорологічну інформацію для вирішення проєктних та виробничих завдань.

2. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. Атмосфера та її радіаційний режим.

Тема 1. Основні поняття метеорології та кліматології.

Предмет та завдання навчальної дисципліни. Поділ метеорології на наукові дисципліни: загальна метеорологія, синоптична метеорологія, агрометеорологія, лісова метеорологія. Зв'язок метеорології з іншими науками. Значення метеорології та методи досліджень. Основні етапи розвитку науки.

Тема 2. Склад та будова атмосфери.

Будова атмосфери та склад атмосфери. Фізичні характеристики атмосферного повітря. Аерозолі в атмосфері, її забруднення. Озон та його значення. Вертикальне і горизонтальне розшарування атмосфери.

Тема 3. Сонячна радіація.

Потоки сонячної радіації в атмосфері, земна, атмосферна радіація. Закони випромінювання. Розподіл сонячної енергії на верхній межі атмосфери. Спектральний склад сонячної радіації. Зміни сонячної радіації та фактори, що впливають на її інтенсивність. Сонячна стала, інсоляція. Радіаційний баланс земної поверхні та атмосфери.

Розділ 2. Тепловий режим підстильної поверхні та атмосфери.

Тема 4. Тепловий режим ґрунту, атмосфери.

Основні теплові характеристики ґрунту. Рівняння теплопровідності, теплоємності ґрунту. Закони розповсюдження температурних коливань із глибиною. Добовий та річний хід температури ґрунту. Термоізоплети. Тепловий режим атмосфери: потоки тепла в атмосфері, розподіл температури повітря з висотою. Адіабатичні процеси, Сухоадіабатичний процес. Стратифікація атмосфери, крива стратифікації атмосфери. Рівень конвекції. Інверсії, заморозки. Добовий та річний хід температури повітря біля земної поверхні. Географічний розподіл температури повітря.

Тема 5. Вода в атмосфері.

Фізичні характеристики води, умови фазової рівноваги. Випаровування та випарність. Географічний розподіл випаровування, характеристики вологості повітря, їх розрахунок. Добовий

і річний хід основних показників вологості повітря. Вологоадіабатичний процес. Рівень конденсації. Конденсація, сублімація водяної пари. Тумани, їх види та умови утворення. Хмари, їх класифікація. Атмосферні опади, їх класифікації за умовами утворення та агрегатним станом. Сніговий покрив, його теплофізичні характеристики, значення. Атмосферні явища: роса, ожеледь, іній. Добовий (річний) хід опадів, їх географічний розподіл.

Розділ 3. Динамічна метеорологія.

Тема 6. Атмосферний тиск.

Рівняння стану атмосферного повітря. Питома газова стала сухого повітря. Основне рівняння статики. Формула Бабіне та її фізичний смисл. Баричне поле, ізобаричні поверхні, баричні системи. Зональність розподілу атмосферного тиску біля земної поверхні.

Тема 7. Повітряні течії в атмосфері.

Вітер. Швидкість і напрямок вітру. Сили, що впливають на рух повітря. Градієнтний вітер. Повітряні маси, їх типи. Загальна циркуляція атмосфери. Вітри термічного походження, місцеві. Атмосферні фронти, умови утворення, класифікація, еволюція. Погодні умови атмосферних фронтів.

Тема 8. Кліматологія.

Кліматична система, клімат, кліматоутворювальні фактори. Класифікація кліматичних умов. Зміни і коливання клімату в геологічній історії Землі.

Тема 9. Кліматологічна обробка даних.

Кліматологічний ряд. Основні джерела кліматологічної інформації. Кліматичні показники (середні, крайні величини). Однорідність кліматологічного ряду. Кліматологічні методи. Метод різниці та метод відношень. Статистичні методи.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб.	інд.	с. р.	л		п	лаб.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Атмосфера та її радіаційний режим.												
Тема 1. Основні поняття метеорології та кліматології.	6	2	2			2	9	1				8
Тема 2. Склад та будова атмосфери.	10	2				8	14	1				13
Тема 3. Сонячна радіація.	16	4		2		10	17	2		2		13
Разом за розділом 1	32	8		4		20	40	4		2		34
Розділ 2. Тепловий режим підстильної поверхні та атмосфери.												
Тема 1. Тепловий режим ґрунту, атмосфери.	20	6		4		10	21	2		2		17
Тема 2. Вода в атмосфері.	18	4		4		10	19	4				17
Разом за розділом 2	38	10		8		20	40	6				34
Розділ 3. Динамічна метеорологія.												
Тема 1. Атмосферний тиск.	14	6		6		2	10	2				8
Тема 2. Повітряні течії в атмосфері.	8	4		2		2	10	2				8
Тема 3. Кліматологія.	14	4		2		8	10	2				8

Тема 4. Кліматологічна обробка даних.	14	4	2	8	10				10
Разом за розділом 3	50	18	12	20	40	6			34
<i>Усього годин</i>	<i>120</i>	<i>36</i>	<i>24</i>	<i>60</i>	<i>120</i>	<i>16</i>	<i>4</i>		<i>100</i>

4. Теми практичних, лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)
1	Метеорологічний майданчик. Порядок спостережень.	2	2
2	Вимірювання сонячної радіації.	2	
3	Вимірювання температури ґрунту.	2	2
4	Вимірювання температури повітря.	2	
5	Вимірювання характеристик вологості повітря.	2	
6	Розрахунки показників вологості повітря.	2	
7	Визначення кількості хмар.	2	
8	Вимірювання кількості атмосферних опадів.	2	
9	Визначення перевищення двох пунктів за допомогою барометричних формул.	2	
10	Вимірювання характеристик вітру.	2	
11	Первинна обробка карт погоди.	2	
12	Складання кліматологічної характеристики території.	2	
	<i>Разом</i>	<i>24 год.</i>	<i>4 год.</i>

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми та види роботи (самостійно ознайомитися з теоретичним матеріалом, підготувати тези основних питань відповідних розділів)	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)	Форма контролю
1	Зв'язок метеорології, кліматології з іншими науковими дисциплінами. Сучасні методи дослідження верхніх шарів атмосфери (ДЗДА)	7	12	Тестові завдання
2	Іоносфера, її дослідження. Озон, етапи його формування	6	10	Тестові завдання
3	Географічний розподіл температурних показників. Температурні аномалії на поверхні Землі.	6	10	Тестові завдання
4	Умови впливу на хмароутворення та атмосферні опади.	6	10	Тестові завдання
5	Розподіл показників атмосферного тиску на рівні моря. Центри дії атмосфери.	7	12	Тестові завдання
6	Характеристика атмосферних фронтів та погодних умов в них. Тропічні циклони.	6	10	Тестові завдання
7	Історія формування атмосфери та кліматичних умов в геологічному розрізі.	6	10	Тестові завдання
8	Статистичні методи в кліматології.	8	12	Тестові завдання
9	Характеристика кліматичних умов земної кулі.	8	14	Тестові завдання
	<i>Разом</i>	<i>60 год.</i>	<i>100 год.</i>	

6. Індивідуальні завдання не передбачені

Не передбачені програмою.

7. Методи навчання та контролю

Методи навчання: лекції з презентаціями, лабораторно-практичні роботи, самостійна робота студентів згідно з програмою курсу.

Відповідно до організації навчання в умовах адаптивного карантину згідно з наказами і рекомендаціями МОН України, наказу ректора Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна № 0202-1/260 від 07 серпня 2020 р., навчання в Каразінському університеті проводиться у формі змішаного навчання, де лекції виключно у онлайн режимі із застосуванням платформ для відеоконференцій (Zoom, Cisco Webex, Google Meet), практичні роботи – в аудиторіях.

Контроль знань і умінь студентів – невід’ємна складова педагогічного процесу та форма зворотного зв’язку при вивченні навчальної дисципліни «Метеорологія і кліматологія». Використовуються наступні види контролю: 1) поточний; 2) періодичний; 3) підсумковий.

Поточний контроль – контроль рівня знань та умінь у процесі навчання, який проводиться на лекціях, лабораторно-практичних заняттях. Його види та форми:

-експрес-опитування – опитування під час лекції на розуміння суті питання, контроль за засвоєнням матеріалу лекції, співбесіда, програмований контроль знань (тестові завдання), модульний контроль.

Періодичні (проміжні) форми контролю – контроль після вивчення розділу, теми змістовних модулів. Він включає тестові опитування, контроль за формуванням практичних умінь і навичок.

Підсумковий контроль - це контроль, що здійснюється в кінці вивчення курсу. Це семестровий контроль у вигляді семестрового іспиту.

8.Схема нарахування балів

Поточний контроль за виконання проміжного тестового контролю – всього 30 балів

Оцінка	Бали	Результати оцінювання
5	30-27	ставиться у випадку, коли студент вільно володіє програмним матеріалом курсу в повному обсязі; ґрунтовно складає визначення та сутність основних понять, термінів; залучає до відповіді власний досвід, що набутий у процесі виконання лабораторних робіт
4	26-24	відрізняється від оцінки «відмінно» тим, що студент допускає окремі помилки і неточності, які не впливають на загальний характер відповіді. Програмний матеріал знає добре, відповідь є послідовною
3	20-18	студент відповідає на поставлене запитання не повністю, при розкритті спеціальних питань, термінів не може конкретизувати відповідь наведенням прикладів; допускає значні помилки
2	17 та менше	студент не володіє матеріалом, не розуміє теоретичних і практичних питань, допускає грубі помилки, не орієнтується в предметі

До підсумкового семестрового контролю (екзамен) допускаються студенти, які виконали всі види робіт, що передбачені навчальною програмою, та за поточну навчальну діяльність набрали не менше 60 балів.

Підсумковий семестровий контроль (екзамен) – 40 балів

Чотирівнева оцінка	Бали	Результати оцінювання
5	40-36	ставиться у випадку, коли студент вільно володіє програмним матеріалом курсу в повному обсязі; ґрунтовно складає визначення та сутність основних понять, термінів; вирішує надане індивідуальне завдання
4	35-32	відрізняється від оцінки «відмінно» тим, що студент допускає окремі помилки і неточності, які не впливають на загальний характер відповіді; програмний матеріал знає добре, відповідь є послідовною; робить незначну помилку в індивідуальному завданні

3	31-20	студент відповідає на поставлене запитання не повністю, при розкритті спеціальних питань, термінів не може конкретизувати відповідь наведенням прикладів; допускає значні помилки в розрахунках індивідуального завдання
2	19 та менше	студент не володіє матеріалом, не розуміє теоретичних і практичних питань, допускає грубі помилки, не орієнтується в предметі, не може виконати індивідуальне завдання

Поточний контроль за виконання практичних робіт

Назва роботи	Оцінювання					
	Всього бал.	Оцінка (бал.)	Відвідув. занять	Проведенні розрахунки, аналіз	Графічне зображення	Захист
Метеорологічний майданчик. Порядок спостережень.	2	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання-0,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-0,4	0,4
		3	0,5	значні помилки в роз-рахунках-0,3	значні помилки -0,3	0,3
Вимірювання сонячної радіації.	3	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання-1,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-1,1	0,4
		3	0,5	значні помилки в розрахунках-0,3	значні помилки -0,7	0,3
Вимірювання температури ґрунту.	3	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання-1,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-1,1	0,4
		3	0,5	значні помилки в роз-рахунках-0,3	значні помилки -0,7	0,3
Вимірювання температури повітря.	3	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання-1,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-1,1	0,4
		3	0,5	значні помилки в розрахунках-0,3	значні помилки -0,7	0,3
Вимірювання характеристик вологості повітря.	2	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання-0,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-0,4	0,4
		3	0,5	значні помилки в розрахунках-0,3	значні помилки -0,3	0,3
Розрахунки показників вологості повітря.	3	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання-1,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-1,1	0,4
		3	0,5	значні помилки в розрахунках-0,3	значні помилки -0,7	0,3
Визначення кількості хмар.	2	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання-0,5	0,5

		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-0,4	0,4
		3	0,5	значні помилки в розрахунках-0,3	значні помилки -0,3	0,3
Вимірювання кількості атмосферних опадів.	2	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання- 0,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-0,4	0,4
		3	0,5	значні помилки в розрахунках-0,3	значні помилки -0,3	0,3
Визначення перевищення двох пунктів за допомогою барометричних формул.	3	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання- 1,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-1,1	0,4
		3	0,5	значні помилки в розрахунках-0,3	значні помилки -0,7	0,3
Вимірювання характеристик вітру.	3	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання- 1,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-1,1	0,4
		3	0,5	значні помилки в розрахунках-0,3	значні помилки -0,7	0,3
Первинна обробка карт погоди.	2	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання- 0,5	0,5
		4	0,5	незначні помилки в розрахунках- 0,4	незначні помилки-0,4	0,4
		3	0,5	значні помилки в розрахунках-0,3	значні помилки -0,3	0,3
Складання кліматологічної характеристики території.	2	5	0,5	успішного виконання -0,5	успішного виконання- 0,5	0,5

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота											Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1			Розділ 2				Розділ 3						
T1	T2	T3	T4	T5			T6	T7	T8	T9			
5	5	10	10	10			5	5	5	5	60	40	100

T1, T2 ... T12 – теми розділів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для екзамену
90 – 100	відмінно
80-89	добре
70-79	
60-69	
50-59	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендоване методичне забезпечення

Базова література

1. Алісов Б. П. Климатология / Б. П. Алісов, Б. В. Полтараус. – М. : Издательство МГУ, 1974. – 299 с.
2. Атмосфера / под ред. О. В. Лапина. – Л. : Гидрометеиздат, 1991. – 509 с.
3. Атлас облаков. – Л. : Гидрометеиздат, 2006. – 248 с.
4. Безуглая Э. Ю. Метеорологический потенциал и климатические особенности загрязнения воздуха городов / Э. Ю. Безуглая. – Л. : Гидрометеиздат, 1980. – 184 с.
5. Берлянд М. Е. Города и климат планеты / М. Е. Берлянд, К. Я. Кондратьев. – М. : Гидрометеиздат, 1972. – 40 с.
6. Бузян Т. О. Некоторые сведения о циклонах, проходящих через Украину / Т. О. Бузян, Н. М. Гавриленко // Тр. УкрНИГМИ. – К., 1976. – Вип. 134. – С. 136–143.
7. Васильев А. А. Прогноз погоды / А. А. Васильев, Р. М. Вильфанд. – М. : Гидрометеорологический научно-исследовательский центр РФ, 2008. – 62 с.
8. Гончарова Л. Д. Клімат і загальна циркуляція атмосфери: навч. посіб. / Л. Д. Гончарова, Е. М. Серга, Є. П. Школьнік. – К. : КНТ, 2005. – 252 с.
9. Дзердзеевский Б. Л. Общая циркуляция атмосферы и климат / Б. Л. Дзердзеевский. – М. : Наука, 1975. – 285 с.
10. Затула В. І. Деякі особливості антициклонічної діяльності на території України в різні сезони року / В. І. Затула, С. В. Мисник // Метеорологія, кліматологія та гідрологія. – К., 2008. – Вип. 50. – Ч. 1. – С. 51–57.
11. Зверев А. С. Синоптическая метеорология / А. С. Зверев. – Л. : Гидрометеиздат, 1977. – 712 с.
12. Івус Г. П. Особенности температурно-ветрового режима в районе Одессы на рубеже XXI века / Г. П. Івус, Э. В. Агайар, А. Е. Ишану // Причерноморский экологический бюллетень. – Одеса, 2007. – Червень. – С. 181–190.
13. Ісаєв А. А. Статистика в метеорологии и климатологии / А. А. Ісаєв. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 248 с.
14. Івус Г. П. Статистичні характеристики швидкості вітру над сходом України у січні на фоні кліматичних змін / Г. П. Івус, А. Б. Семергей-Чумаченко, С. О. Зубкович // Фізична географія та геоморфологія. – К., 2009. – Вип. 57. – С. 23–28.
15. Інструкція гідрометеорологічним станціям і постам про подачу інформації про небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища. Схема коду WAREP та кодова таблиця / Держгідромет. – К., 1998. – 26 с.

16. Наставление гидрометеорологическим станциям и постам. – Вып. 3. – Ч. 1. – Л. : Гидрометеоздат, 1986. – 230 с.
17. Клімат України. – К. : Вид-во Раєвського, 2003. – 560 с.
18. Клімат і гідрологія України: навчальний посібник / В.Г. Клименко, С.І. Решетченко. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. – 104 с.
19. Код для оперативной передачи данных наземных гидрометеорологических наблюдений с сети станций Госкомгидромета СССР, расположенных на суше (включая береговые станции): КН-01. Национальный вариант международного кода FM 12 – IX SYNOP/ – Л. : Гидрометеоздат, 1989. – 64 с.
20. Кліматичні стандартні норми (1961–1990 рр.). – К. : Центральна геофізична обсерваторія, 2002. – 402 с.
21. Кобзистий П. І. Динаміка антициклональної діяльності на території України / П. І. Кобзистий, С. В. Мисник // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. Т. 3. – Львів : Обрій, 2004. – С. 307–308.
22. Комплексний атлас України / [за ред. Л. М. Веклич]. – К. : ДНВП «Картографія», 2005. – 96 с.
23. Кратцер П. А. Климат города / П. А. Кратцер. – М. : Издательство иностранной литературы, 1958. – 239 с.
24. Ле Руа Ладюри История климата с 1000 года / Ле Руа Ладюри. – Л. : Гидрометеоздат, 1971. – 296 с.
25. Мартазинова В. Ф. Атмосферная циркуляция, формирующая засушливые условия на территории Украины в конце XX ст. / В. Ф. Мартазинова, Т. А. Сологуб // Тр.УкрНИГМИ. – К., 2000. – Вып. 248. – С. 36–47.
26. Мартазинова В. Ф. Изменения поля давления в январе на протяжении XX ст. на территории Атлантико-Европейского сектора / В. Ф. Мартазинова, Д. Ю. Чайка // Метеорологія, кліматологія та гідрологія. – К., 2008. – Вип. 50. – С. 25–30.
27. Мартазинова В. Ф. Крупномасштабная атмосферная циркуляция XX столетия, ее изменения и современное состояние / В. Ф. Мартазинова, Т. А. Свердлик // Наукові праці Укр.НДГМІ. – К., 1998. – Вип. 246. – С. 21–27.
28. Мисник С. В. Сезонні особливості антициклонічної діяльності на території України / С. В. Мисник // Фізична географія та геоморфологія. – К., 2005. – Вип. 49. – С. 247–254.
29. Манин А. С. Введение в теорию климата / А. С. Манин. – Л. : Гидрометеоздат, 1982. – 248 с.
30. Наставление гидрометеорологическим станциям и постам. – Вып. 3. – Ч. I: метеорологические наблюдения на станциях. – Л. : Гидрометеоздат, 1985. – 307 с.
31. Наставление гидрометеорологическим станциям и постам. – Вып. 3. – Ч. II: обработка материалов метеорологических наблюдений на станциях / РД 52.04.614–2001. – Санкт-Петербург: Гидрометеоздат, 2001. – 119 с.
32. Научно-прикладной справочник по климату СССР. Сер. 3. Многолетние данные. – Л.: Гидрометеоздат. – 1990. – Вып. 10. Кн.1. – 604 с.
33. Сборник вспомогательных таблиц. – Л. : Гидрометеоздат, 1981. – 54 с.
34. Свердлик Т. А. Эволюция крупномасштабной атмосферной циркуляции воздуха Северного полушария во второй период современного глобального потепления климата / Т. А. Свердлик // Тр.УкрНИГМИ. – К., 1999. – Вып. 247. – С. 63–75.
35. Сидоренко Н. С. Атмосферные циркуляционные эпохи и изменение климата / Н. С. Сидоренко, И. А. Орлов // Метеорологія і гідрологія. – М., 2008. – № 9. – С. 22–29.
36. Стихійні метеорологічні явища на території України за останнє двадцятиріччя (1986–2005 рр.) / за ред. В. М. Ліпінського, В. І. Осадчого, В. М. Бабіченко. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 311 с.
37. Погосян Х. П. Общая циркуляция атмосферы / Х. П. Погосян. – Л. : Гидрометеоздат, 1972. – 394 с.
38. Погосян Х. П. Циклоны / Х. П. Погосян. – Л. : Гидрометеоздат, 1976. – 148 с.
39. Пономаренко И. Н. О метеорологической обусловленности загрязнения воздуха / И. Н. Пономаренко, Д. К. Огановская, З. И. Глущенко // Труды УкрНИГМИ. – К., 1979. – Вып. 176. – С. 83–95.
40. Проценко Г. Д. Метеорологія і кліматологія / Г. Д. Проценко. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 265 с.

41. Психрометрические таблицы / сост. В. А. Савич. – Л. : Гидрометеоздат, 1983. – 253 с.
42. Решетченко С. І. Метеорологія та кліматологія / С.І. Решетченко. – Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 216 с.
43. Русин Н. П. Человек меняет климат / Н. П. Русин. – Л. : Гидрометеоздат, 1962. – 130 с.
44. Третьяков А. С. Статистические методы в прикладных географических исследованиях / А. С. Третьяков. – Харьков : Шрифт, 2004. – 96 с.
45. Україна та глобальний парниковий ефект. Частина 1. Джерела і поглиначі парникових газів / Н. П. Іваненко, М. М. Калетник, М. А. Козелькевич [та ін.]. – К., 1997. – 96 с.
46. Хромов С. П. Метеорология и климатология. / С. П. Хромов, М. А. Петросянц. – М. : Изд-во МГУ, 2001. – 528 с.
47. Настанова по службі прогнозів та попереджень про небезпечні і стихійні явища погоди. – К., 2003. – 31 с.

Допоміжна література

48. Сонькин Л. Р. Некоторые результаты синоптико-климатологического анализа загрязнения воздуха в городах / Л. Р. Сонькин. // Тр. ГГО. – Л., 1968. – Вып. 207. – С. 56–64.
49. Справочник по гидрометеорологическим приборам и установкам. – Л. : Гидрометеоздат, 1976. – 432 с.
50. Стернзат М. С. Метеорологические приборы и измерения / М. С. Стернзат. – Л. : Гидрометеоздат, 1978. – 391 с.
51. Шевчук В. Я. Проблеми і стратегія виконання Україною Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату / В. Я. Шевчук, І. В. Трофимова, О. М. Трофимчук. – К., 2001. – 95 с.
52. Перше національне повідомлення щодо питань зміни клімату. – К. : Міністерство охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України, 1998. – 63 с.
53. Монин А. С. Глобальные экологические проблемы / А. С. Монин. – Ч. 1: Климат и его изменения. – Л. : Гидрометеоздат, 1990. – 48 с.
54. Метеорология. Методы и технические средства наблюдений / О. А. Городецкий, И. И. Гуральник, В. В. Ларин. – Л. : Гидрометеоздат, 1984. – 236 с.
55. Методические указания по приведению атмосферного давления к уровню моря и вычислению высот изобарических поверхностей на метеорологических станциях. – Л. : Гидрометеоздат, 1979. – 46 с.
56. Муравьева К. А. Человек и климат большого города / К. А. Муравьева. – Л. : Гидрометеоздат, 1979. – 20 с.
57. Литовченко І.В. Клімат як передумова суспільно-екологічного районування регіону (на прикладі Полтавської області) // Метеорологія, кліматологія та гідрологія: Міжвід. наук. зб. України. – Одеса. – 2008. – Вип. 50. – С. 216-220
58. Бучинский И.Е. Климат Украины. – Л.: Гидрометеоздат, 1960. – 130с.
59. Барабаш М.Б. Особливості зміни ресурсів тепла та вологи в Україні при сучасному потеплінні клімату // Наук. праці УкрНДГМІ. – Вип. 256. – 2007. – С. 174-186.
60. Дати переходу температури повітря в Україні за сучасних умов клімату: за ред. В.І. Осадчого, В.М. Бабіченко. – УНД гідрометеорологічний ін-т. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 304 с.
61. Дмитренко В.П. Зміни клімату і проблеми сталого розвитку України. – В.П. Дмитренко // Проблеми сталого розвитку України. – К.: БМТ, 2001. - С. 371-383.
62. Дмитренко В.П. Погода, клімат і урожайність польових культур / В.П. Дмитренко. - УНД гідрометеорологічний ін-т. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 620 с.
63. Дмитренко В.П. Сільськогосподарська метеорологія: термінологічний довідник / В.П. Дмитренко, Л.В. Щербак, В.В. Бібік. - УНД гідрометеорологічний ін-т. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 272 с.
64. Довідник з агрометеорологічних ресурсів України. Агрометеорологічні ресурси. – К.: Укр. ГМЦ Держкомітету України по гідрометеорології, 1995. – Т. 1. – Сер. 2. – Ч. 1. – 201 с.
65. Настанова гідрометеорологічним станціям і постамам. Агрометеорологічні спостереження. – К: Державна гідрометеорологічна служба України, 2007. – Вип. 11. – 357 с.
66. Науково-прикладний довідник з агрометеорологічних ресурсів України (Засушливі явища). – К.: Укр. ГМЦ Держкомітету України по гідрометеорології, 1995. – Сер. 2. – Ч. 4. – 206 с.

67. Науково-прикладний довідник з агрометеорологічних ресурсів України (середньодобові показники). – К.: Укр. ГМЦ Держкомітету України по гідрометеорології, 1994. – Сер. 2. – Ч. 3. – 61 с.

Інформаційні ресурси

1. Україна та глобальний парниковий ефект. Частина 2. Вразливість і адаптація екологічних та економічних систем до зміни клімату / [за ред. В. В. Васильченко, М. В. Рапцуна, І. В. Трофимової]. – К., 1998. – 210 с.

2. Атлас стихійних явищ на території України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

3. Берг Л. С. Клімат и жизнь [Електронний ресурс] / Л. С. Берг. – Режим доступу : <http://www.abratsev.narod.ru/>.

4. Метеорологія : електронний учебник [Електронний ресурс]. – Владивосток, ДВГУ. – Режим доступу: <http://www.abratsev.narod.ru/>.

5. Метеорологія і кліматологія : електронний підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geology.lnu.edu.ua/>.

6. meteo.gov.ua/ua/33345/.../agro_about/ - Український Гідрометеорологічний центр

7. uhmi.org.ua/dep/agro – УНДГМІ

8. geology.lnu.edu.ua/.../Agro-meteo%20Ukraine – агрометеорологічні прогнози.

9. www.nbu.gov.ua/portal/chem.../09snm.pdf - Сучасні методи прогнозування врожайності.

10. www.planet.elcat.kg/?cont=list&cat=4 – Статті по агрометеорології та меліорації